

ΝΕΣΤΩΡ Ε. ΚΟΥΡΑΚΗΣ

ΕΓΚΛΗΜΑΤΟΛΟΓΙΚΟΙ ΟΡΙΖΟΝΤΕΣ

28 ΕΠΙΚΑΙΡΕΣ ΜΕΛΕΤΕΣ,
ΣΥΣΤΗΜΑΤΙΚΑ ΔΙΑΡΘΡΩΜΕΝΕΣ,
ΩΣ ΕΙΣΑΓΩΓΗ ΣΤΗΝ ΕΠΙΣΤΗΜΗ
ΤΗΣ ΕΓΚΛΗΜΑΤΟΛΟΓΙΑΣ

ΔΕΥΤΕΡΗ ΑΝΑΝΕΩΜΕΝΗ ΕΚΔΟΣΗ

Α΄ ΙΣΤΟΡΙΚΗ ΚΑΙ
ΘΕΩΡΗΤΙΚΗ ΠΡΟΣΕΓΓΙΣΗ

ΕΚΔΟΣΕΙΣ ΑΝΤ. Ν. ΣΑΚΚΟΥΛΑ
ΑΘΗΝΑ -- ΚΟΜΟΤΗΝΗ 2005

Ο ΛΥΣΙΑΣ ΚΑΙ Η ΕΠΟΧΗ ΤΟΥ*

Ο Λυσίας έζησε, όπως είναι γνωστό από το 459 έως το 380 π.Χ. περίπου, δηλ. πρόλαβε να γνωρίσει την περίοδο της μεγαλύτερης ακμής της Αθήνας, αμέσως μετά τους νικηφόρους πολέμους της κατά των ανελεύθερων και επιθετικών Περσών, αλλ' επίσης και της μεγαλύτερης της κατάπτωσης λόγω των πολιτικών αναταραχών και του εμφυλίου (Πελοποννησιακού) πολέμου που επακολούθησε· ενός «πολέμου» για τον οποίο ο Θουκυδίδης έγραφε ότι οι αρχηγοί των κομμάτων οδηγούνταν να κάνουν τα φοβερότερα πράγματα επιδιώκοντας να εκδικηθούν τους αντιπάλους τους όχι έως το σημείο που επιτρέπει η δικαιοσύνη ή το συμφέρον της πολιτείας, αλλά έως το σημείο που ανταποκρινόταν στην ικανοποίηση του κομματικού τους συμφέροντος (Γ', 82). Στη διάρκεια της θυελλώδους αυτής εποχής ο Λυσίας εβίωσε ακόμη τη δραστηριότητα των διαφόρων δημαγωγών, που συκοφαντώντας τους διακεκριμένους πολίτες και ερεθίζοντας εναντίον αυτών των πολιτών τον λαό ως κοινωνική τάξη, όξυναν τις πολιτικές διαιρέσεις και οδήγησαν στην παρακμή της δημοκρατίας (Αριστοτ. Πολιτ., 1340b 22 επ.), στην ασυδοσία, στην εξαχρείωση των ηθών και την ισοπέδωση των πάντων (Πλάτ. Πολιτεία, Η', 560a 1 επ.). Και ακόμη, έζησε από κοντά ο Λυσίας και υπέστη προσωπικά τα δεινά της τυραννίδας των Τριάκοντα, οι οποίοι, με επικεφαλής τον Κριτία, θεωρούσαν αυτονόητό τους δικαίωμα να συλλαμβάνουν, να εξορίζουν ή να θανατώνουν χωρίς δίκη οποιονδήποτε πολίτη και να δημεύουν την περιουσία του (πρβλ. Λυσία, κατά Ερατοσθένους, 95 επ., σελ. 267 επ. στην έκδοση της «Νομικής Βιβλιοθήκης» κα-

* Πρώτη δημοσίευση: περ. Ερμής (Συλλόγου Αποφοίτων Κολλεγίου Αθηνών), τεύχος 28, 1994, 21-22.

τά μετάφραση Βασ. Μοσκόβη, Αθήνα, 1992, όπου θα γίνουν και οι εν συνεχεία παραπομπές σελίδων στο έργο του Λυσία), ιδίως όμως, όπως κυνικά είχε ομολογήσει ο ίδιος ο Κριτίας, να εξουδετερώνουν «τούς ικανωτάτους διακωλύειν» (Ξεν. Ελλ., Β', 3.16), δηλ. τους ικανότερους από εκείνους που θα μπορούσαν να σταθούν εμπόδιο στο έργο των τυράννων (πρβλ. και Λυσία περί Δημεύσεως, 11, σελ. 399).

Οι αναλογίες αυτών των δραματικών πτυχών της αρχαίας Ελληνικής ιστορίας με εκείνες της σύγχρονης ιστορίας είναι νομίζω εντυπωσιακές: Νικηφόροι και ηρωικοί πόλεμοι κατά ολοκληρωτικών καθεστώτων στην περίοδο '40-'41, με αποτέλεσμα την εθνική έξαρση και ανάταση· στη συνέχεια αδελφοκτόνοι πόλεμοι, εθνικός διχασμός και εκατέρωθεν μισαλλοδοξία· αμέσως μετά πολιτικές αναταραχές, όξυνση των παθών, κλονισμός του πολιτεύματος και δημαγωγία από όλες τις πλευρές κατά την περίοδο 1965-67. Τέλος, δε, εγκαθίδρυση της επτάχρονης στρατιωτικής δικτατορίας, με κυριότερα χαρακτηριστικά τον λαϊκισμό και τις διώξεις των πολιτικών αντιπάλων.

Οι ομοιότητες αυτές των δύο εποχών, με έκδηλα βεβαίως τα χαρακτηριστικά της αμείλικτης αντιπαράθεσης των κοσμοθεωριών και της βαθιάς κρίσης των αξιών (έστω και αν τα φαινόμενα αυτά στη σημερινή Ελλάδα δεν εμφανίζονται πλέον με την ίδια οξύτητα), προσδίδουν στο έργο του Λυσία, όπως και των άλλων αρχαίων κλασικών συγγραφέων, μία διάσταση δραματικής επικαιρότητας. Και μολονότι ο Λυσίας σπάνια διατυπώνει απόψεις γενικότερου πολιτικού ή φιλοσοφικού ενδιαφέροντος, στις λίγες φορές που το επιχειρεί η σκέψη του φανερώνεται προσγειωμένη και έντονα συναινετική, αλλά και με κάποια απογοήτευση ως προς τις αληθινές διαθέσεις των ανθρώπων.

Έτσι, στον λόγο του «Δήμου Καταλύσεως Απολογία» (10 επ.), διατυπώνει την ρεαλιστική άποψη ότι «αυτά που χωρίζουν τους ανθρώπους δεν είναι οι αντιλήψεις των για το πολίτευμα, αλλά τα ατομικά συμφέροντα του καθενός» (σελ. 541) και ότι επομένως, πέρα από το τι δηλώνει ο καθένας ή τού προσάπτουν οι άλλοι, θα πρέπει πρωτίστως «να μην πιστεύουμε τα λόγια αυτά, αλλά να κρίνουμε τον καθένα από τα έργα που έπραξε» (σελ. 543).

Επίσης, σε πολλά σημεία του έργου του, ο Λυσίας επισημαίνει ότι κατά την εποχή του η Ελλάδα βρίσκεται στη χειρότερη κατάσταση, ότι πολλές περιοχές της υπόκεινται στην εξουσία ξένων, και ότι πολλές πόλεις έχουν καταστραφεί από τους τυράννους (Ολυμπιακός, 3, σελ. 687). Σημειώνει ακόμη, απευθυνόμενος προς τους Αθηναίους, ότι σε τέτοιο σημείο υπάρχει ξεπεσμός, ώστε εκείνοι που στον καιρό της ειρήνης δεν είχαν τα μέσα να συντηρήσουν τον εαυτό τους, τώρα, που επλούτισαν με καταχρήσεις του δημοσίου χρήματος, εμφανίζονται να προσφέρουν στο κράτος χρήματα και ν' αναλαμβάνουν τα έξοδα για παράσταση τραγωδιών, ο δε λαός, αντί να δυσανασχετεί για τις καταχρήσεις, να τους ευγνωμονεί (κατά Επικράτους, 10 επ., σελ. 583). Και εφόσον, λέγει, «επάσχαμε αυτά από αδυναμία, αναγκαστικά έπρεπε να υπομένουμε την τύχη μας. Επειδή όμως παθαίνουμε αυτά διότι διαφωνούμε και φιλονικούμε μεταξύ μας (...) και επειδή βλέπουμε ότι οι κίνδυνοι είναι μεγάλοι και μας τριγυρίζουν από όλα τα μέρη (...), πρέπει να σταματήσουμε την εμφύλια διαμάχη, και με ομόνοια να φροντίσουμε να εργασθούμε για τη σωτηρία μας με όλες μας τις δυνάμεις» (Ολυμπιακός, 4 επ., σελ. 687). Διότι όπως λέγει σ' ένα άλλο σημείο «πάντες ἂν ὁμολογήσαιτε ὁμόνοιαν μέγιστον ἀγαθόν εἶναι πόλει, στάσιν δὲ (δηλ. διχόνοια) πάντων κακῶν αἰτία» (Περί Δημεύσεως, 17, σελ. 401). Νομίζω ότι θα αποτελούσε τον καλύτερο φόρο τιμής προς τον Λυσία, αλλά και προς τον μεταφραστή του έργου, τον φτωχινό διδάσκαλο Βασίλη Μοσκόβη, αν μπορούσαμε όλοι μας να συνυπογράψουμε αυτή την υποθήκη για εθνική ενότητα και ομόνοια, που άλλωστε ήδη έχει αρχίσει να συντελείται επιτέλους στις ημέρες μας.